

Uzajamno poverenje i saradnja – bitan faktor bezbednosti nesvrstanih zemalja

General-pukovnik u penziji mr *AVGUST VRTAR*

Govoriti o knjizi – zborniku referata i izlaganja učesnika naučnog skupa »Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja osloncem na sopstvene snage« znači izlagati se opasnosti da se usred nužnog sažimanja ne pruži ni približno prava slika bogatstva različitosti kojim se taj skup odlikovao. Stoga bi moja prva poruka bila – knjigu treba pročitati i izgraditi vlastiti odnos prema njenim porukama. Posebno bih želeo da ukažem na sadržaje koje smatram naročito značajnim.

Prvo, učesnici skupa saopštavali su svoja viđenja problematike bezbednosti i odbrane svojih zemalja u odnosu na nasleđene i nove okolnosti. Što se tiče novih okolnosti govorio bih samo o jednoj, a to su dostignuća naučnog i tehnološkog razvoja i sve što ona sobom donose.

Nove tehnologije (gde dominiraju informatika, mikroelektronika, robotika i biotehnologija, te novi materijali) dovele su do kvalitativnog skoka u povećanju produktivnosti rada, ekonomičnosti proizvodnje i kvaliteta proizvoda. Znanje je postalo dominantna komparativna prednost i bitna pretpostavka ekonomskog, socijalnog, kulturnog i političkog razvoja, te ukupnog progressa. Međutim, ta dostignuća koja unose bitne promene u kvalitet življenja dostižna su gotovo isključivo najrazvijenijim i najbogatijim zemljama – jer jedino one raspolažu kritičnom masom kadrovskih i materijalno-fnansijskih resursa, potrebnih za proizvodnju, transfer i primenu novih znanja. Nova dostignuća umesto da postanu dobro svih ljudi pretvaraju se u najsnažnije sredstvo dominacije razvijenih nad nerazvijenima, bogatih nad siromašnima. Jaz između razvijenih i nerazvijenih nikada u istoriji nije se tako naglo produbljivao – u današnjem desetljeću načinjen je skok, pre svega tehnološki, za koji je ranije trebalo stoleće. Jaz poprima civilizacijske razmere: na jednoj strani formira se postindustrijsko – informatičko društvo koje sve neprikosnovenije vlada drušve-

nim poslovima, a na drugoj strani, ekonomski i socijalno sve siromašniji i politički ovisniji narodi. *U ekonomskoj, pre svega tehnološkoj, te socijalnoj nerazvijenosti, danas je glavna opasnost po bezbednost zemalja u razvoju.*

Dodatan faktor ugrožavanja bezbednosti nesvrstanih zemalja, takođe uslovljen tehnološkim zaostajanjem, je činjenica da su visokorazvijene zemlje koristeći nove tehnologije *višestruko uvećale borbenu moć, pokretljivost i efikasnost svojih armija.* To je vojna snaga novog kvaliteta koja stalno deluje kao faktor pretnje, a ne odvrćanja. Primere no novim mogućnostima savremenih armija, te ciljevima dominacije kreiraju se vojna politika i doktrina, kao i strategija i taktika oružane borbe. »Vazdušno-kopnena bitka«, »udari sa distance«, koncept »operativno-manevarskih grupa«, »sukobi niskog, srednjeg i visokog intenziteta« i tome primerena organizacija oružanih snaga izraz su načina razmišljanja razvijenih, *kako obezbediti dominaciju i zaštitu svojih interesa na najproduktivniji način.* Sve manja verovatnoća da se međunarodni sporovi rešavaju ratom, nije uslovljena samo činjenicom ravnoteže snaga i opasnošću da u sveopštem sukobu nestane čovečanstvo, već i činjenicom da se ciljevi dominacije mogu efikasno postići nevojnim sredstvima, pre svega tehnološko-informacijskim i ekonomsko-finansijskim prodiranjem, što je provereno najproduktivniji put ka političkom potčinjavanju.

Drugo, bezbednosna ranjivost nesvrstanih zemalja povećana je njihovom unutrašnjom nestabilnošću, koja je najčešće uzrokovana upravo ekonomskom i socijalnom zaostalošću, ali i neumećem da se ta zaostalost u dogledno vreme prevlada. Kolonijalizam je u mnogim zemljama ostavio dugoročne posledice razvoja »po meri interesa metropola«, a ne po meri naroda koji tu živi. Objektivne poteškoće, a često i nesposobnost da se postigne unutrašnja stabilnost ponegde dovode do politike prikrivanja nemoći vladajućih političkih struktura, tako što se: (a) politički protivnici tretiraju kao neprijatelji nacije, a politički problemi kao vojna pitanja – oružane snage napuštaju ulogu koju imaju u odbrani zemlje i prelaze na vršenje zadataka unutrašnje bezbednosti; i (b) i (ili) potenciraju se pretnje spolja sa htenjem da se preko problema spoljne odbrane postigne unutrašnje jedinstvo.* Unutrašnja stabilnost pretpostavka

* Videti: Angel Pablo TELJO, str. 71.

je spoljne bezbednosti i čvrstine odbrane. Upravo je unutrašnja nestabilnost šansa i mogućnost, te najčešći povod za mešanje sa strane.

Treće, na problem utvrđivanja stepena spoljne opasnosti i definisanja protivnika najreljefnije se iskazuje *ideološka i politička heterogenost* nesvrstanih zemalja. Poznato je da politička teorija upravo definisanju protivnika pripisuje momenat ideološkog i političkog prepoznavanja suprotstavljenih strana, pre svega one strane koja definiše. Ta činjenica bila je uočljiva i na ovom skupu.

Učesnici su bili jedinstveni u globalnoj oceni o suprotnostima sever – jug, ali ne i o suprotnostima jug – jug. Međutim, kada se govori o regionalnoj bezbednosti, a posebno o bezbednosti pojedinačnih država na videlo izbija sva heterogenost mišljenja, ocena i stavova. Svi se slažu da postoje aktuelna i potencijalna nastojanja i interesi velikih sila da dominiraju svetom, pa i da svoju dominaciju obebeđuju pretnjom ili stvarnom upotrebom vojne sile. Međutim, kada treba definisati koja velika sila igra kakvu ulogu u odnosu na konkretnu zemlju ili regiju, mišljenja se drastično razlikuju. Za one koji uživaju političku podršku ili bilo koju vrstu pomoći SAD tu zemlju smatraju faktorom stabilnosti, a za one koji uživaju podršku i pomoć SSSR-a faktor stabilnosti je SSSR. Na regionalnom planu podela je više iznijansirana. Na primer, po ocenama zemalja arapskog sveta Izrael je osnovni faktor nestabilnosti u tome delu sveta, ali mišljenja o ulozi SAD i SSSR su različita. Slično je sa zemljama južne Afrike, posebno zemalja »Prve linije« gde je jedino Južnoafrička Republika jasno definisana kao protivnik. U jugoistočnoj Aziji zemlje ASEANA smatraju da im od velikih sila ne preti realna opasnost. Neke zemlje južne Azije vide pretnju u Indiji. Karakteristično je da konkretnu opasnost po bezbednost vlastite zemlje mnoge nesvrstane zemlje vide u nekoj susednoj nesvrstanoj zemlji. Opasnost od velike sile tek je posredna i dosta daleka i definisana samo utoliko, ukoliko se susedna zemlja od koje potiče pretpostavljena opasnost u nečemu oslanja na drugu veliku silu, više nego zemlja koja se smatra ugroženom. Značajno je da mnoge nesvrstane zemlje u velikoj sili sa kojom su po nekoj osnovi vezane vide *kompensacioni faktor vlastite bezbednosti*. To je i osnova stava nekih nesvrstanih zemalja koje smatraju da ne treba da se povuku strane sile sa njihovih teritorija, jer bi to ugrozilo

njihovu bezbednost, odnosno stvorio bi se prostor za prodiranje druge velike sile.

Četvrto, mogućnosti i uslovi za jačanje bezbednosti i odbrane bitno se razlikuju za pojedine nesvrstane zemlje i regione. No, moguće je izvući neke zajedničke elemente kao što su: (1) postoji veliki stepen saglasnosti da je bitan faktor bezbednosti nesvrstanih zemalja *jačanje uzajamnog poverenja i saradnje*, kako na bilateralnom i regionalnom planu, tako i u okviru pokreta nesvrstanih; (2) brži ekonomski i socijalni razvoj, te demokratizacija i na tom osnovu izgrađena unutrašnja stabilnost, pretpostavka su jačanja odbrambene moći i bezbednosti svake zemlje ponasob. Evidentnu tehnološku zaostalost moguće je preovladati samo zajedničkim naporima – od formiranja i realizacije zajedničkih istraživačkih i razvojnih programa i projekata do razmene saznanja, iskustava i kadrova, te materijalnih dobara; i (3) isticanje potrebe za jačanjem vojne moći osloncem na vlastite snage uz istovremeni zahtev za opštim razoružanjem može da zvuči kao paradoks. Međutim, veliki je cinizam zahtevati od malih zemalja da se prve razoružaju u uslovima kada razvijene zemlje i kada bi uništine 95 odsto svog naoružanja, a ne 5 odsto kao što je sporazumima predviđeno, još uvek su u stanju da ugroze bilo koju malu, odnosno nerazvijenu zemlju. Nesvrstane zemlje moraju osmisliti način kako da uz što manje napore ojačaju svoju odbrambenu sposobnost. Skup na Brionima ukazao je na neka rešenja, kao na primer: (a) ponuđena je koncepcija narodnog rata, kao filozofija i politika, te optimalni model odbrambenog organizovanja malih zemalja. Međutim, potrebno je naglasiti da je *koncepcija narodnog rata ostvariva jedino u onoj zemlji gde postoji puna saglasnost između vladajuće strukture i naroda o vrednostima koje treba braniti i svrsi i ciljevima odbrane*. Na žalost, mnoge zemlje, iz različitih razloga ne ispunjavaju taj nužan uslov, (b) oružane snage kao nosioca oružane borbe i bitnog faktora odvraćanja treba opremiti primereno njihovoj ulozi i mogućnostima zemlje. Ukazano je na promašene pokušaje kopiranja organizacije i opremanja oružanih snaga po ugledu na armije velikih sila. Poseban problem je naći pravu razmeru između ulaganja u privredni razvoj i razvoj armije. Vojni rashodi po pravilu su ekonomski neproductivni, ali imaju svoju svrhu u jačanju odbrambene moći. Ukoliko su ti rashodi teret opšteg razvoja oni postaju kontrapro-

duktivni – smanjenjem privredne moći smanjuje se i odbrambena moć, te povećava opasnost po bezbednost i odbranu. Međutim, pri pravilnom srazmeru mogu se javiti i pozitivni efekti u vidu podsticanja naučnog i tehnološkog razvoja, oživljavanja investicija i povećanja produktivnosti.

Većina nesvrstanih zemalja naoružanje i vojnu opremu kupuje u razvijenim zemljama (u knjizi su dati mnogobrojni podaci o transferu naoružanja i vojne opreme) ili proizvode na osnovu licenci, što ih stavlja u zavisn položaj u toj osetljivoj oblasti. Smatra se da je kupovanje gotovog naoružanja manje riskantno nego proizvodnja po licenci. Davalac licence, po pravilu, zadržava pravo povlačenja licence čime svakog trenutka može blokirati celokupnu proizvodnju, pa time i ogromna sredstva uložena u takvu proizvodnju. Kooperacija zasnovana na uzajamnoj zavisnosti pogodniji je oblik transfera svake, pa i vojne tehnologije, jer je jedino uzajamna zavisnost efikasan oblik prisiljavanja partnera na korektno ponašanje.

Borbena sredstva i sistemi razvijeni na osnovu novih tehnologija veoma su tehnološki komplikovani i izuzetno skupi, tako da su i velike sile primorane da idu u razne oblike saradnje i kooperacije, kako u istraživanju i razvoju, tako i u proizvodnji takvih sredstava i sistema. Utoliko bi pre to trebalo da čine i nesvrstane zemlje, razumljivo za sredstva i sisteme primerene njihovoj koncepciji odbrane i kadrovskim, te materijalnim mogućnostima.

Peto, na skupu su ponuđeni i neki konkretni oblici saradnje na području jačanja bezbednosti i odbrane. Tako se predlaže: (1) formiranje instituta za saradnju nesvrstanih zemalja o pitanjima bezbednosti i odbrane, kao foruma za razmenu ideja, koordinaciju istraživanja i dr.; (2) formiranje komisije koja će u okviru nesvrstanih raditi na problemu odnosa dugova i bezbednosti; (3) uspostavljanje banke podataka nesvrstanih zemalja o pitanjima bezbednosti i odbrane; (4) pokretanje glasila nesvrstanih zemalja o problemima odbrane i bezbednosti; i (5) osnivanje zajedničke laboratorije za testiranje kvaliteta opreme i naoružanja.

Posebno je naglašena potreba organizovanja saradnje među naučnim, te naučno-školskim institucijama nesvrstanih zemalja koje se bave problematikom bezbednosti i odbrane.

U celini, skup je doprineo uvidu u problematiku bezbednosti i odbrane nesvrstanih zemalja, što je preduslov za bolje razumevanje i uspešniju saradnju između tih zemalja.